

med očetom in materjo ter med očetom in sinom, med Zemljakom in sosedi; dobiva pa tudi odmev v vsej srenji. Pisatelj je z veliko prodornostjo opisal čustvovanje kmečkih ljudi, njihovo posebno ukrepanje v določenih situacijah. Malokdaj je kmečki človek pripravljen razkriti svoj notranji doživljajski svet, le nesreča in velika notranja stiska odpirata srca teh ljudi, navezanih na zemljo in zraslih z njo. Gospodarsko vprašanje, povezano z vso drugo življenjsko problematiko, se nenadoma razkrije kot osnovni problem teh ljudi.

Drugo opozorilo, navedeno v spremni besedi, pa pojasnjuje, zakaj pisatelj ni vpletel v pripovedovanje konkretnega političnega in raznarodovalnega pritiska fašističnih oblastnikov. Delo je nastalo sredi živih dogodkov in nevarnega gospodarsko uničevalnega in raznarodovalnega procesa.

Bevkovo pripovedovanje je preprosto in zelo konkretno. Dogajanje je podano zgoščeno, nekateri prizori so posebno močni zaradi neprisiljene dramatične napetosti. Vsiljujejo pa se pomisleki ob nekaterih črno-belih upodobitvah. Izstopajo nekateri liki, ki so avtorju bolj pri srcu in jim je zato bolj naklonjen ob delitvi pozitivnih karakternih potez. Najočitneje pa izstopa dejstvo, da celo razvoj dogajanja sloni na neutemeljenem negativnem značaju: sosed Kajžar je iz nepojasnjenih vzrokov zloben, škodoželjen, pijanec, tat, ujedljivec in le kot tak pomaga pisatelju razviti dogajanje v umirjen konec.

Pisatelj opisuje na mnogih mestih kmečko zlobo, nevoščljivost, posmehovanje in ujedljivost. Zelo redki so umirjeni odnosi med vaščani. Verjetno je na to vplivalo tudi politično in gospodarsko stanje, ki je zaostrilo medsebojne odnose tudi med domačini, saj so razmere zahtevale opredelitev. Zaradi zadržane pisanja, ki smo ga omenili, pa more bralec to le slutiti.

V Bevkovi povesti *Domačija* se v nekoliko spremenjeni obliki ponovijo nekateri motivi iz starejše slovenske proze. Jurčiča (*Sosedov sin*), Kersnika (*Kmetske slike*), Tavčarja (*Med gorami*) in Cankarja (*Hlapec Jernej*) slutimo za nekaterimi podobami, dogajanja in opisi.

Ne glede na oblikovalne in snovne spodrsaljaje je Bevkova povest dokaj bogata ljudska povest. V razvoju slovenskega pripovedništva pa je umetniško prizadevanje in dokument o trdem življenju slovenskega prebivalstva na Primorskem v posebnih gospodarskih in političnih razmerah. Vsekakor je v povesti nekaj človeških elementov, ki preraščajo zgodovinsko opredeljenost dogajanja in bodo reševali *Domačijo* pred pozabo.

Francè Vurnik

DR. MARIJAN ZADNIKAR, UMETNOSTNI SPOMENIKI V POMURJU

Knjižica, ki je izšla lani pri Pomurski založbi v Murski Soboti, pomeni po vsebini, številnih ilustracijah in namenu razveseljiv dogodek v naši umetnostni in turistični literaturi, saj je prvi res kulturni vodič med umetnostnimi spomeniki nekega širšega geografskega prostora. Po želji založbe je v svoj okvir zajela ves murskosoboški okraj od madžarske meje do Apaške kotline in Ljutomera. Ta teritorij pa nima enotnega kulturnozgodovinskega diagrama, saj ni pogojen v zgodovinsko razvojnih momentih, ampak v moderni upravni

razdelitvi. Prekmurje je zajeto v celoti, ljutomerska okolica pa je izpadla kot torzo, ki mu manjka večjega zaledja. Seveda zaradi tega knjiga ne izgubi svoje vrednosti, ker nikakor ne želi biti izčrpna umetnostnozgodovinska topografija, ampak le zanesljiv spremljevalec kulturnega obiskovalca, ki želi spoznati umetnostne vrednote tega lepega dela slovenske domovine. Za topografske preglede teh in ostalih slovenskih pokrajin pa bomo morali nujno določiti posamezne kulturnogeografske enote, ki jim ne bo narekovala meja današnja upravna razdelitev, ampak njihova historično geografska pričevalnost; samo tako bomo lahko pravično zajeli in precenili kreativni delež posameznih umetnostnih središč in dežel, njihovo zaokroženost in prelivanje s sosesčino, njihovo dialektološko diferenciacijo in podobne silnice. Tega se je pač tudi Zadnikar dobro zavedal, ko je v knjigi segel z enim primerom celo preko državne meje in prekmurskim spomenikom pridružil tudi bližnji — politično madžarski — Velemer; s tamošnjimi freskami je namreč pravilno dopolnil slikarski opus radgonskega mojstra Janeza Aquila iz konca 14. stoletja; vsaj v uvodu pa bi kazalo omeniti tudi Janezove freske v nemški Radgoni.

V obdelavi gradiva se je avtor naslonil na tip avstrijskih umetnostnozgodovinskih vodičev, katerih program je že leta 1955 vzorno uresničil Walter Frodl v svojih »Kärntner Kunststätten«. Po zgoščenem umetnostnozgodovinskem uvodu, za katerega nam je kar žal, da ni nekoliko daljši, in ki povzema glavne ugotovitve o umetnostnem razvoju arhitekture, kiparstva in slikarstva obravnavanega prostora ter je preveden tudi v nemščino in angleščino, je avtor obdelal posamezne spomenike po abecedni vrsti; lahko rečemo, da ni izpustil nobenega pomembnejšega objekta. Opisi nekaterih spomenikov so se spremenili kar v drobne študije, ki jih bo vesel tudi strokovnjak (n. pr. stare cerkve v Turnišču, rotunde v Selu, Tišine, Domanjševcev). Ob prekmurski slikarski skupini poznega 14. stoletja se je vnovič pokazala potreba, da bi ta, ne samo lokalno pomembna »šola« čimprej doživela izčrpno znanstveno obdelavo. Zelo umestno je pisec upošteval tudi nekatere v kasnejšem času odtujene spomenike, ki so s tega ozemlja zašli v domače in madžarske galerije in muzeje: poznogotske slikane table in reliefe iz Gradu (Gornje Lendave); gotski oltar iz Sela (pri tem bi bili hvaležni za reprodukcijo in natančnejšo datacijo); gotski Marijin kip iz Rogoševcev, ob katerem bi veljalo omeniti tudi kip sv. Ane iz Radgone, ki je istega dela, med umetnostnim inventarjem murskosoboškega gradu pa sliko Palma mlajšega »Ecce homo« v Narodni galeriji in severnoreneseančno tablo sv. Sorodstva v ljubljanskem Narodnem muzeju.

Ker je avtor strokovnjak posebno za srednji vek, je razumljivo, da je v knjigi srednjeveško gradivo dobilo nekoliko močnejši poudarek kot baročno in novejšo, čeprav je tudi res, da spomeniki zadnjih tri sto let po kvaliteti le redko dosegajo starejše. Nekoliko več poudarka bi zaslužila cerkvena oprema iz 17. stoletja na Stari gori nad Ščavnico; v Bučkovcih, v Ljutomeru in morda tudi v (izpuščenem) Podgradju bi bilo vredno omeniti delo kiparja Abrahama Schakerja, ob velikem oltarju ljutomerske župne cerkve pa avtorstvo mariborskega baročnega mojstra Holzingerja. V Beltincih pogrešam omembo Schifferjevih klasicističnih fresk. V začetku našega stoletja bi morda kazalo omeniti odmeve (madžarske) secesije v Soboti in na podeželju. V Bučkovcih hranijo tudi še neregistrirani poznogotski relief Poklona treh kraljev. Avtor

je v pomursko krajinsko podobo zelo poživljajoče vtikal tudi vrsto likovno kaj mikavnih poljskih znamenj, katerih najstarejša segajo še v poznogotski čas, žal pa nam je, da se ni dotaknil tudi problema naselij in ljudske arhitekture in da ni posvetil vsaj nekaj besed značilnemu prekmurskemu lončarstvu.

Vendar te obrobne pripombe nikakor nočejo zmanjšati pomena knjige, ki jo odlikuje prav dobro poznanje gradiva in topla zavzetost. Želimo le, da bi ta prvi vodič pobudil vrsto enakovrednih naslednikov tudi za ostale slovenske dežele in da bi izpolnil v rokah kulturnega turista tisto nalogo, ki sta mu jo namenila tako avtor kot prizadevna založba.

E. Cevc

ŠTUDIJA O TRŽAŠKEM VPRAŠANJU PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Dr. Janko Jeri, ki si je med pripadniki mlajše generacije ustvaril v našem publicističnem slovstvu ime zanesljivega poznavalca družbeno-političnih prilik naše zahodne sosede, Italije, je po večletnih pripravah napisal zajetno, 580 strani obsegajočo knjigo z naslovom »Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni«. Izšla je letos pri Cankarjevi založbi v Ljubljani, potem ko je le-ta že 1959 nagradila rokopis z eno svojih nagrad.

Diplomatski boj za Trst po drugi svetovni vojni je poln dramatičnosti. Za tržaško ozemlje v nekoliko širšem pomenu, se pravi za tisti košček slovenske zemlje, ki je imel nesrečo, da so se vanj v teku zgodovinskega razvoja vgnezdila mesta z večinskim, bodisi italijanskim, še bolj pa poitalijančenim prebivalstvom, se namreč nista na vse kriplje borili le neposredno prizadeti sosedni državi, med katerima je naša, porojena iz krvi in trpljenja osvobodilne vojne, kot proletarska in socialistična zasledovala nacionalno, gospodarsko in socialno pravično odrešitev tega ozemlja in njegovega prebivalstva, italijanska pa navzlic novemu republikansko demokratičnemu naličju skušala še naprej uveljavljati šovinistične in imperialistične aspiracije, marveč sta se tu hkrati spoprijemala, merila svoje moči in odtehtovala svoje koristi blok zahodnih sil pod vodstvom ZDA in vzhodni blok pod vodstvom SZ.

Danes je objavljenega že precej dokumentarnega gradiva o tem diplomatskem boju, v obeh neposredno prizadetih državah so o njem že marsikaj napisali, zlasti v Italiji, a na razpolago so tudi obširni memoarski zapiski nekaterih vodilnih državnikov, ki so neposredno posegali v reševanje tržaškega vprašanja. Tako je moč poustvariti že sedaj dosti verno podobo diplomatsko-zgodovinskega razvoja tega reševanja, čeprav diplomatski arhivi v glavnem še niso dostopni raziskovalcu.

Piscu je treba priznati, da je z veliko skrbnostjo zbral vse podatke, ki so mu bili dosegljivi, in z njimi nadrobno podprl svoj tekst, tako da ga je šteti za temeljito znanstveno razpravo, ki bo služila kot vodilo slehernemu, kdor se bo pri nas še ukvarjal s tem vprašanjem.

Pisec najprej obravnava na strnjen način demografsko, nacionalno politično, zlasti pa gospodarsko problematiko Trsta v času, ko je bil pristanjšče obsežnega zaledja stare avstro-ogrške podonavske monarhije, nato pa preide na oris njegove vloge v jugoslovansko-italijanskih odnošajih v času